

УДК 349.42

Катерина Ткаченко,

аспірант кафедри аграрного,

земельного та екологічного права імені В. З. Янчука

Національного університету біоресурсів і природокористування України

СПЕЦІАЛЬНЕ ТОВАРНЕ РИБНЕ ГОСПОДАРСТВО ЯК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ ТОВАРОВИРОБНИК У АГРАРНО-ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ

Стаття присвячена питанню визначення спеціального товарного рибного господарства як сільськогосподарського товаровиробника з погляду теорії аграрного права та норм чинного законодавства України. У статті аналізується наявність чи відсутність підстав вважати водні біоресурси сільськогосподарською продукцією, доктринальні підходи та законодавчі визначення сільськогосподарського товаровиробника, необхідність внесення змін до законодавства України.

Ключові слова: спеціальне товарне рибне господарство, сільськогосподарський товаровиробник, суб'єкти рибогосподарського комплексу, рибне господарство.

Постановка проблеми. Потенційна можливість рибогосподарського напрямку сільськогосподарської галузі України зумовлена наявністю комплексу умов для її розвитку, включаючи сприятливе географічне розташування країни, значний фонд рибогосподарських водойм, які можуть забезпечити стабільно високі вилови водних біоресурсів, наявність необхідного науково-технічного потенціалу та бази для підготовки кваліфікованих кадрів рибогосподарської сфери. Проте зазвичай під час розкриття тематики сільськогосподарської галузі, специфіки сільськогосподарської діяльності, зокрема особливостей сільськогосподарських товаровиробників, наукова спільнота залишає поза увагою рибогосподарський напрям і спеціальні товарні рибні господарства. У цій статті спробуємо заповнити наявну прогалину.

Аналіз останніх досліджень. Слід зазначити, що окремо досліджень спеціальних товарних рибних господарств не проводилося. Проте правовому регулюванню галузі рибного господарства приділили увагу: Т. В. Григор'єва, В. М. Єрмоленко, Т. О. Коваленко, М. В. Краснова, С. І. Марченко, Т. С. Новак, Л. М. Святченко, Т. О. Третяк, Ю. В. Шовкун та інші.

Мета цієї статті – встановити наявність чи відсутність підстав вважати водні біоресурси сільськогосподарською продукцією, а спеціальне товарне рибне господарство – сільськогосподарським товаровиробником.

Виклад основного матеріалу. Спочатку звернемося до думок науковців щодо поняття «сільськогосподарський товаровиробник». Так, В. М. Єрмоленко під сільськогосподарським товаровиробником пропонує розглядати фізичну особу, яка здійснює виробництво, переробку та реалізацію власної сільськогосподарської продукції, або юридичну особу незалежно від форми власності та господарювання, основним видом діяльності якої є вирощування та переробка сільськогосподарської продукції, виручка від реалізації якої становить не менше як 50 відсотків загальної суми виручки, за наявності сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень тощо) та/або поголів'я сільськогосподарських тварин у власності, користуванні у тому числі й на умовах оренди [1, с. 119].

В. Ю. Уркевич у своїй монографії зазначає, що під сільськогосподарським товаровиробником розуміють фізичну або юридичну особу, яка займається виробництвом товарної сільськогосподарської продукції, переробкою власновиробленої сільськогосподарської продукції та її реалізацією [2, с. 143].

На думку О. В. Гафурової, сільськогосподарським товаровиробником слід вважати особу, яка займається вирощуванням, відгодівлею, виловлюванням або збиранням (заготівлею) сільськогосподарської продукції [3, с. 58].

На переконання М. М. Чабаненка, аграрно-правова категорія «сільськогосподарський товаровиробник» охоплює собою як сільськогосподарські підприємства (юридичних осіб),

так і фізичних осіб, що займаються сільськогосподарською діяльністю, виробляють (вирощують) сільськогосподарську продукцію (у її широкому розумінні), здійснюють переробку власновиробленої продукції та її реалізацію. При цьому для віднесення тієї чи іншої особи до категорії сільськогосподарського товаровиробника обсяг здійснюваної нею сільськогосподарської діяльності значення не має [4, с. 141-142].

Проаналізувавши вищенаведені визначення, можна зробити висновок, що поняття «сільськогосподарський товаровиробник» охоплює як фізичних осіб-підприємців, так і юридичних осіб, і лише О. В. Гафурова у визначенні передбачила «виловлювання», що є прямим посиланням до галузі рибного господарства.

Поняття «сільськогосподарський товаровиробник» міститься й у нормативно-правових актах, проте необхідно зазначити, що у чинному законодавстві немає єдиного визначення. Далі буде наведено законодавчо закріплені визначення у послідовності прийняття нормативно-правових актів.

Перше визначення було передбачено Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію» [5], у яке у подальшому вносилися зміни щодо відсотку загальної суми валового доходу. Відповідно до нього сільськогосподарський товаровиробник – це фізична або юридична особа незалежно від форми власності та господарювання, в якій валовий дохід, отриманий від операцій із реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки, за наявності сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень тощо) та/або поголів'я сільськогосподарських тварин у власності, користуванні, в тому числі й на умовах оренди, за попередній звітний (податковий) рік перевищує 75 відсотків загальної суми валового доходу. Проте із часом цей Закон відмовився від терміна «сільськогосподарський товаровиробник», зробивши посилання про використання терміна «виробники сільськогосподарської продукції» у значенні, встановленому Законом України «Про сільськогосподарський перепис» [6].

Закон України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років» [7] закріпив, що сільськогосподарським товаровиробником є фізична або юридична особа, що займається виробництвом сільськогосподарської продукції, переробкою власновиробленої сільськогосподарської продукції та її реалізацією.

Однакове визначення «сільськогосподарський товаровиробник» передбачено

ст. 14.1.235 Податкового кодексу України [8] та ст. 1 Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [9]. Відповідно, сільськогосподарський товаровиробник – це юридична особа незалежно від організаційно-правової форми, яка займається виробництвом сільськогосподарської продукції та/або розведенням, вирощуванням та виловом риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках та водосховищах) та її переробленням на власних чи орендованих потужностях, у тому числі власновиробленої сировини на давальницьких умовах, та здійснює операції з її постачання. Слід звернути увагу, що В. М. Єрмоленко говорив про поєднання у цьому визначенні процесів виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції [10, с. 88].

Повертаючись до Закону України «Про сільськогосподарський перепис» [6], необхідно зазначити, що виробники сільськогосподарської продукції – це юридичні особи всіх організаційно-правових форм господарювання та їх відокремлені підрозділи, фізичні особи (фізичні особи-підприємці, домогосподарства), які займаються сільськогосподарською діяльністю, передбаченою класифікацією видів економічної діяльності, мають у володінні, користуванні або розпорядженні землі сільськогосподарського призначення чи сільськогосподарських тварин.

Більшість із наведених визначень оперує поняттям «сільськогосподарська продукція». Відповідно до Податкового кодексу України сільськогосподарською продукцією визнається продукція/товари, що підпадають під визначення груп 1-24 Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, якщо при цьому такі товари (продукція) вирощуються, відгодовуються, виловлюються, збираються, виготовляються, виробляються, переробляються безпосередньо виробником цих товарів (продукції), а також продукти обробки та переробки цих товарів (продукції), якщо вони були придбані або вироблені на власних або орендованих потужностях (площах) для продажу, переробки або внутрішньогосподарського споживання [8].

На думку В. М. Єрмоленка, сільськогосподарською продукцією є вся сира продукція культурного рослинництва, тваринництва та рибництва, одержувана від сільськогосподарської діяльності, а також продукти її первісної переробки, здійснюваної безпосереднім її виробником [11, с. 62].

Виходячи з нормативно-правового визначення поняття «сільськогосподарська продукція», віднесення риби і ракоподібних, моллюсків та інших водяних безхребетних до групи 03 розділу I Української класифікації

товарів зовнішньоекономічної діяльності, водні біоресурси належать до сільськогосподарської продукції та це не суперечить доктринальному визначенню.

Залежно від конкретного виду господарської діяльності в галузі рибного господарства законодавством визначено додаткові вимоги до суб'єктів господарювання [12, с. 220]. Так, розкриваючи сутність спеціального товарного рибного господарства як сільськогосподарського товаровиробника, слід зазначити, що відповідно до Інструкції про порядок здійснення штучного розведення, вирощування риби, інших водних живих ресурсів та їх використання в спеціальних товарних рибних господарствах [13] (далі – Інструкція) спеціальне товарне рибне господарство (далі – СТРГ) – суб'єкт господарської діяльності, основною метою якого є підвищення рибопродуктивності рибогосподарського водного об'єкта шляхом штучного відтворення живих ресурсів, а також шляхом збереження та раціонального використання цінних туводних видів водних живих ресурсів.

Пізніше, у Законі України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» [14] (далі – Закон) було законодавчо закріплено ще одне визначення СТРГ як діяльності, яка включає комплекс заходів, основною метою яких є підвищення рибопродуктивності рибогосподарського водного об'єкта (його частини) шляхом штучного відтворення водних біоресурсів, а також шляхом збереження та раціонального використання видів водних біоресурсів, які раніше перебували у рибогосподарському водному об'єкті (його частині). Використання у законодавстві України різних за змістом визначень поняття «спеціальне товарне рибне господарство» є неприпустимим, оскільки воно застосовується в одному й тому самому виді суспільних відносин. Визначення, закріплене Законом, на мою думку, не відповідає ідеї, закладеній в Інструкції, проте це є окремою темою для дослідження.

З аналізу пп. 2.1.3. та 2.11. Інструкції мною зроблено висновок, що, окрім підвищення рибопродуктивності рибогосподарського водного об'єкта шляхом штучного відтворення водних біоресурсів, а також шляхом збереження та раціонального використання цінних туводних видів водних біоресурсів, СТРГ здійснюють вилов водних біоресурсів, які є сільськогосподарською продукцією.

Відповідно до п. 2.1. Інструкції отримати режим рибогосподарської експлуатації водного об'єкта для здійснення штучного розведення, вирощування водних біоресурсів та їх використання користувач риби та інших водних живих ресурсів (далі – користувач) подає до спеціально уповноваженого

центрального органу виконавчої влади з питань рибного господарства України певний пакет документів, а отже, виникає поняття «користувач». Інструкція визначає це поняття як підприємство, установа й організація незалежно від форм власності, а також громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які використовують рибу та інші водні живі ресурси.

Проаналізувавши визначення СТРГ, закріплене Інструкцією та п. 2.1. цього нормативно-правового акта, можна зробити висновок, що під громадянами України, іноземцями та особами без громадянства у контексті користувачів розуміють фізичних осіб-підприємців, що займаються підприємницькою діяльністю за умови державної реєстрації відповідно до законодавства.

У Концепції розвитку рибного господарства України, схваленій постановою Верховної Ради України від 13 липня 2000 року № 1885-III [15], акцентовано увагу на необхідності внесення змін до чинних законів України, які передбачали б віднесення рибної продукції до сільськогосподарської продукції, а підприємства рибної галузі – до сільськогосподарських товаровиробників.

У подальшому ідея, закріплена вищезазначеною Концепцією, була відображена у ст. 53 Закону, в якій передбачено, що однією з основних засад пріоритетного розвитку рибного господарства є визнання суб'єктів рибогосподарського комплексу, діяльність яких пов'язана з промисловим виловом водних біоресурсів на водних об'єктах загальнодержавного значення, розведенням, вирощуванням та переробленням власної продукції, товаровиробниками сільськогосподарської продукції. Варто погодитись із С. І. Марченко, яка зазначає, що належність суб'єктів господарювання в галузі рибного господарства до виробників сільськогосподарської продукції є однією з форм їх державної підтримки [16]. Проте поняття «суб'єкт рибогосподарського комплексу» законодавством не закріплено, що ускладнює правозастосування цієї норми. У зв'язку з відсутністю його закріплення звертаємося до ст. 1 Закону, яка містить визначення поняття «суб'єкт рибного господарства», що, на мою думку, є дотичним до поняття «суб'єкт рибогосподарського комплексу». Відповідно, до них відносять юридичних чи фізичних осіб, які провадять рибогосподарську діяльність відповідно до законодавства. Водночас рибогосподарська діяльність – це діяльність юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців, пов'язана з вивченням водних біоресурсів, їх охороною, відтворенням, спеціальним використанням, переробкою, реалізацією тощо.

Висновок

Проаналізувавши праці науковців, законодавство у сфері рибного господарства, чинні поняття «сільськогосподарський товаровиробник» та Українську класифікацію товарів зовнішньоекономічної діяльності, можна зробити висновок:

– з боку аграрно-правової теорії є підстави вважати юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, діяльність яких пов'язана з підвищенням рибопродуктивності рибогосподарського водного об'єкта шляхом штучного відтворення водних біоресурсів, а також шляхом збереження та раціонального використання цінних туводних видів водних біоресурсів, виловом водних біоресурсів (СТРГ), сільськогосподарськими товаровиробниками;

– з боку практики до фізичних осіб-підприємців вищезазначеної категорії не будуть застосовуватися передбачені для сільськогосподарських товаровиробників Податковим кодексом України норми, що регламентують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності;

– ст. 53 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» має лише декларативний характер щодо прирівняння до сільськогосподарських товаровиробників фізичних осіб, які проводять рибогосподарську діяльність. Також вищезазначена стаття вводить поняття «суб'єкт рибогосподарського комплексу», проте у чинному законодавстві ніде не розкрито його зміст, що свідчить про необхідність упорядкування понятійного апарату ст. 53 Закону;

– необхідно внести зміни до визначення поняття «сільськогосподарський товаровиробник», закріпленого Податковим кодексом України, у частині визнання фізичних осіб-підприємців сільськогосподарськими товаровиробниками;

– використання у законодавстві України різних за змістом визначень поняття «спеціальне товарне рибне господарство» є неприпустимим, враховуючи їх застосування для позначення одного й того ж виду суспільних відносин. Отже, є необхідність упорядкування понятійного апарату у сфері рибного господарства.

Список використаних джерел:

1. Єрмоленко В. М. Майнові правовідносини приватних сільськогосподарських підприємств: теорія, законодавство, практика: монографія / В. М. Єрмоленко. – Київ, 2005. – 304 с.

2. Уркевич В.Ю. Теоретичні проблеми правового регулювання аграрних відносин / В. Ю. Урке-

вич // Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення : монографія / за ред. А.П. Гетьмана та В.Ю. Уркевича. – Харків, 2012. – С. 105–153.

3. Гафурова О. Сільськогосподарська діяльність (сільськогосподарське виробництво) як об'єкт аграрних правовідносин / О. Гафурова // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 4. – С. 56–59.

4. Чабаненко М. М. Сільськогосподарський товаровиробник як аграрно-правова категорія / М. М. Чабаненко // Проблеми інтеграції та диференціації в екологічному праві : матеріали Всеукр. наук.-практ. круглого столу (м. Дніпропетровськ, 25 верес. 2014 р.). – Дніпропетровськ, 2014. – С. 137-145.

5. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 17 липня 1997 р. № 469/97-ВР / Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/469/97-вр>.

6. Про сільськогосподарський перепис : Закон України від 23 вересня 2008 р. № 575-VI / Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/card/575-17>.

7. Про стимулювання розвитку сільськогосподарства на період 2001-2004 років: Закон України від 18 січня 2001 р. № 2238-III / Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/card/2238-14>.

8. Податковий кодекс України : Закон України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI / Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

9. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою : Закон України від 09 лютого 2012 р. № 4391-VI / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4391-17>.

10. Єрмоленко В. М. Аграрне право України : підручник / [Єрмоленко В. М., Гафурова О. В., Гребенюк М. В. та ін.]; за заг. ред. В. М. Єрмоленка. – Київ: Юрінком Інтер, 2010. – 608 с.

11. Єрмоленко В. Сільськогосподарська продукція як аграрно-правова категорія / В. Єрмоленко // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 6. – С. 58–62.

12. Марченко С. І. Правове регулювання рибництва (аквакультури) та рибальства / С. І. Марченко // Правове регулювання господарської діяльності в агропромисловому комплексі України : навч. посібник / Т. О. Коваленко, С. І. Марченко. – Київ, 2015. – 296 с.

13. Інструкція про порядок здійснення штучного розведення, вирощування риби, інших водних живих ресурсів та їх використання в спеціальних товарних рибних господарствах : наказ Державного комітету рибного господарства

України від 15 січня 2008 р. № 4. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0064-08>.

14. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів : Закон України від 8 липня 2011 р. № 3677-VI / Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3677-17>.

15. Концепція розвитку рибного господарства України : Постанова Верховної Ради України від 13 липня 2000 р. № 1885-III / Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1885-14>.

16. Марченко С. І. Особливості правового регулювання рибного господарства в Україні / С. І. Марченко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2016. – Вип. 243. – С. 85-93.

Статья посвящена определению специальных товарных рыбных хозяйств как сельскохозяйственных товаропроизводителей с точки зрения теории аграрного права и норм действующего законодательства Украины. В статье анализируется наличие или отсутствие причин считать водные биоресурсы сельскохозяйственной продукцией, доктринальные подходы и законодательные определения сельскохозяйственного товаропроизводителя, необходимость внесения изменений в законодательство Украины.

Ключевые слова: специальное товарное рыбное хозяйство, сельскохозяйственный товаропроизводитель, субъект рыбохозяйственного комплекса, рыбное хозяйство.

The article is devoted to the question of the definition of a special commercial fishery farming as an agricultural goods producer in terms of the theory of agricultural law and the canons of the current legislation of Ukraine. A presence or absence of grounds to consider aquatic bioresources as an agricultural product, a doctrinal approach and a legislative definition of an agricultural commodity producer, a necessity of amendments in the legislation of Ukraine are analysed in the article.

Key words: special commercial fishery farming, agricultural goods producer, entities of the fishery industry, fishery farming.